

29.11.2017

EOAK/4563/2016

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen

KEHITYSVAMMAISEN LAPSEN OIKEUS ULKOILUUN TUTKIMUKSEN AIKANA

1 KANTELU

Kantelija arvostelee Etevan kuntayhtymän Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikön menettelyä rajoittaa alaikäisen tyttärensä (jatkossa asiakas/tytär) ulkoilua Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikössä. Hänen mielestään asiakkaalla pitäisi olla mahdollisuus ulkoilla päivittäin huolimatta siitä, että on olemassa vaara hänen karkaamisestaan. Lisäksi kantelija on huolissaan siitä, että hänen tyttärensä sijoitettiin alaikäisenä aikuisten yksikköön. Kantelija kertoo lisäksi, että Eteva vaatii hänen tyttärtään ostamaan itse tarvitsemansa talvivaatteet ja hygieniatuotteet.

Kantelijan mukaan hänen tyttärensä siirrettiin ambulanssilla Pitkämäen sairaalasta Etevan Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikköön [päivämäärä poistettu]. Hän tiedustelee, oiko kehitysvammapsykiatrian yksiköllä oikeus tehdä hänen tyttärelleen tutkimusjakso, jonka perusteella hänet voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon vai pitäisikö tällainen tutkimus toteuttaa sairaalassa.

2 SELVITYS

Etevan kuntayhtymän palvelupäälliköltä saadun alustavan tiedon mukaan kantelijan alaikäiselle tyttärelle oli tehty [päivämäärä poistettu] päätös valvotusta liikkumisesta, jota päätöstä ei ollut annettu huoltajalle tiedoksi vaan ainoastaan lastensuojelun sosiaalityöntekijälle ja tyttärelle itselleen. Palvelupäällikön tekemän päätöksen mukaan asiakkaan kohdalla rajoittavana toimenpiteenä käytetään valvottua liikkumista sekä tarvittaessa poistumisen estämistä.

Oikeusasiamies päätti pyytää Etevan kuntayhtymältä selvitystä alustavan selvityksen yhteydessä esiin tulleesta tiedoksiantoasiasta ja kantelussa esitetyistä asioista.

Etevan kuntayhtymän hallintopäällikkö toimitti palvelupäällikön antaman selvityksen.

3 RATKAISU

3.1 Viranhaltijan tekemän päätöksen tiedoksianto alaikäisen huoltajalle

Asiassa huomioon otettavat säännökset

Kehitysvammaisen erityishuollosta annetussa laissa (519/1977, muut. 381/2016) on säädetty valvotusta liikkumisesta (42 m §:ssä) ja poistumisen estämisestä (42 n §:ssä).

Kehitysvammalain 81 b §:n 1 momentin 8-kohdan mukaan hallinto-oikeudelta saa hakea valittamalla muutosta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään 42 m §:ssä tarkoitettua valvottua liikkumista koskevaan kirjalliseen päätökseen ja 9-kohdan mukaan 42 n §:n 3 momentissa tarkoitettuun poistumisen estämistä koskevaan kirjalliseen päätökseen.

Lain 81 b §:n 3 momentin mukaan muutosta saa 1 ja 2 momentissa tarkoitettussa asiassa hakea erityishuollossa oleva henkilö ja hänen laillinen edustajansa.

Kehitysvammalain 42 p §:ssä on säädetty rajoitustoimenpidettä koskevasta selvityksestä ja tiedoksiannosta. Säännöksen mukaan erityishuollossa olevalle henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Säännöksen 3 momentin mukaan jos erityishuollossa olevaan henkilöön, joka ei tilansa takia kykene ymmärtämään asian merkitystä, on kohdistettu sellainen rajoitustoimenpide, johon saa 81 b §:n 1 tai 2 momentin mukaan hakea muutosta valittamalla, rajoitustoimenpidettä koskeva päätös on muutoksenhakuohjeineen annettava tiedoksi erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle.

Arviointi

Alaikäisen laillinen edustaja on pääsääntöisesti lapsen huoltaja. Palvelupäällikön antaman selvityksen mukaan syy siihen, että hän ei ollut lähettänyt päätöstä tiedoksi huoltajalle, oli kesällä 10.6.2016 voimaan tulleen kehitysvammalain ohjeistuksen puutteellisuudesta.

Selvityksessä ei tarkemmin yksilöity mitä ohjeistuksen puutteellisuudella varsinaisesti tarkoitettiin. Kehitysvammalain muutokset tulivat voimaan nopeasti ilman siirtymäsäännöksiä, jotta vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus voitiin ratifioida.

Etelä-Suomen aluehallintovirastosta ylitarkastajalta 27.11.2017 saadun tiedon mukaan aluehallintovirasto järjesti ennen muuttuneen kehitysvammalain voimaantuloa koulutustilaisuuden Helsingissä 30.5.2016 yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valviran) kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriön virkamies kävi tilaisuudessa läpi kaikki lain muuttuneet pykälät, mukaan lukien pykälän 42 p, jossa säädetään rajoitustoimenpidettä koskevasta selvityksestä ja rajoitustoimenpidepäätöksen tiedoksiannosta. Tilaisuuteen osallistujilla oli mahdollisuus esittää kysymyksiä. Luentomateriaali talletettiin Etelä-Suomen aluehallintoviraston nettisivuille, josta se on ollut luettavissa ja tulostettavissa. Myös video tilaisuudesta löytyy aluehallintoviraston nettisivuilta. Ylitarkastajan mukaan sekä sosiaali- ja terveysministeriö että aluehallintovirasto vastasivat lain voimaantulon yhteydessä moniin ministeriölle esitettyihin lakimuutosta koskeviin kysymyksiin.

Kannanotto

Katson Etevan palvelupäällikön menetelleen kehitysvammalain vastaisesti, koska hän ei ollut lähettänyt kantelijalle tämän lapselle tehtyä päätöstä rajoitustoimenpiteestä asianmukaisella tavalla. Laista käy mielestäni selkeästi ilmi, kuka voi käyttää oikeusturvakeinoja erityishuollossa olevan henkilön lisäksi tai puolesta.

Palvelupäällikön selvityksen mukaan tyttäreille myöhemmin tehdyt päätökset on toimitettu lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja asiakkaan itsensä lisäksi myös huoltajalle.

Korostan, että muutoksenhaku-aika ei ala kulu ennen kuin muutoksenhakuun oikeutettu on saanut päätöksen valitusosoituksineen tietoonsa. Tästä ja oikeusturvan toteutumisen vuoksi päätös on aina toimitettava tiedoksi jokaiselle asianosaiselle, vaikka päätöksen antamisesta olisi kulunut aikaa, mutta päätöksen tiedoksianto ei ole suoritettu lain edellyttämällä tavalla.

3.2 Ulkoilu

Kantelun mukaan myös karkaamiseen taipuvaisella asiakkaalla tulisi olla oikeus ulkoiluun päivittäin tutkimusjakson tai tahdosta riippumattoman erityishuollon aikana.

Tampereen kehitysvammahuollon erityishuollon johtoryhmä oli [päivämäärä poistettu] päättänyt määrätä asiakkaan kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain 33 §:n perusteella tutkimusjaksolle [päivämäärä poistettu] väliseksi ajaksi Etevan kuntayhtymän kehitysvammapsykiatriseen yksikköön Lahteen tahdosta riippumattoman erityishuollon tarpeen arvioimiseksi.

Kehitysvammalain 33 §:n 2 momentin mukaan henkilöä voidaan pitää tutkittavana enintään 14 päivää tutkimukseen määräämistä koskevan päätöksen tekemisestä. Tahdosta riippumaton erityishuolto ja sitä edeltävä tutkimus toteutetaan sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitetussa tehostetun palveluasumisen yksikössä tai 22 §:ssä tarkoitetussa laitoksessa taikka vastaavassa yksityisessä yksikössä tai laitoksessa, jossa on riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten. Lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemusta koskevalla vaatimuksella on haluttu varmistaa, että tahdosta riippumaton erityishuolto järjestetään toimintayksikössä, jolla on riittävät ja asianmukaiset voimavarat järjestää sellainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta sekä kuntoutus kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön tarpeet edellyttävät (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta, HE 96/2015 vp).

Selvitys

Etevan palvelupäällikön selvityksen mukaan asiakas tuli jaksolle Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikköön [päivämäärä poistettu], jolloin asiakas ilmaisi, ettei tullut vapaaehtoisesti Lahden yksikköön.

Palvelupäällikön selvityksen mukaan asiakas kertoi arviointijakson aikana, että hän pyrkii tilaisuuden tullen poistumaan yksiköstä sekä käyttämään tällöin päihteitä ja jättää hänelle määrätty lääkkeet ottamatta. Asiakkaan historiassa luvattomia poistumisia hoitavista yksiköistä oli ollut runsaasti ja näiden aikana asiakkaalla oli ollut voimakkaan itsetuhoista käyttäytymistä, merkittävää päihteiden käyttöä, virkavallan väkivaltaista vastustamista sekä teräaseen käyttö ryöstön yhteydessä. Lisäksi asiakas oli itse joutunut luvattoman poistumisen yhteydessä vakavan rikoksen uhriksi.

Ennakkotietojen ja asiakkaan ilmaiseman poistumishalukkuuden vuoksi asiakkaan ulkoilutilanteet Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikössä haluttiin selvityksen mukaan suunnitella mahdollisimman turvallisesti niin asiakkaan kuin hoitajienkin kannalta. Selvityksen mukaan asiakas aloitti suunnitellusti ulkoilut yksikön piha-alueella kolmen hoitajan kanssa [päivämäärä poistettu]. Vähitellen ulkoilua on selvityksen mukaan toteutettu myös yksikön piha-alueen ulkopuolella ja selvityksen antohetkellä asiakkaan kanssa ulkoili kaksi hoitajaa. Ulkoilut toteutuvat selvityksen mukaan vähintään kaksi kertaa päivässä.

Arviointi

Selvityksessä ei tuotu yksilöidysti esille sitä, että asiakas olisi ulkoillut ennen [päivämäärä poistettu] toteutettua järjestelyä eikä myöskään kiistetty sitä, että asiakkaan mahdollisuus ulkoiluun olisi ollut tavanomaista vähäisempää tutkimusjakson aikana. Käytettävissäni olevista

Etevan arviointiajan muistiinpanoista ei ilmennyt, että asiakas olisi ulkoillut tutkimusjakson aikana.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata.

Kehitysvammalain 42 d §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä edellytyksistä. Säännöksen 3 momentin mukaan rajoitustoimenpide on suoritettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Sosiaali- ja terveysministeriön muistion mukaan perustarpeista huolehtimisella tarkoitetaan esimerkiksi riittävästä liikunnasta tai ulkoilusta huolehtimista. Samalla kyse on myös ihmisarvon kunnioittamisesta (Sosiaali- ja terveysministeriön muistio 21.6.2016 ”Itsemääräämisoikeus erityishuollossa – muistio kehitysvammalain muutosta koskevista perusteluista”, www.stm.fi).

Vertailun vuoksi totean, että mielenterveyslain perusteluissa (HE 113/2001 vp, s. 24) todetaan, että tahdosta riippumattomassa hoidossa olevalla potilaalla tulee olla pääsääntöisesti mahdollisuus säännölliseen ulkoiluun.

Kehitysvammaisen henkilön tutkimusjakson pituus voi olla 14 päivää (mielenterveyslain 10 §:ssä on säädetty tarkkailun kestävän enintään neljä päivää). Pidän tärkeänä, että myös tutkimusjakson aikana asiakkaalle turvataan säännöllinen ulkoilu, jos asiakkaan terveydentilansa sallii.

Kiinnitän Etevan kuntayhtymän huomiota siihen, että asiakkaalla tulee pääsääntöisesti olla mahdollisuus, myös tutkimusjakson aikana, säännölliseen ulkoiluun päivittäin.

3.3 Alaikäisen lapsen sijoittaminen aikuisten yksikköön

Selvityksen mukaan lasten- ja nuorten ryhmään sijoittuvat asiakkaat ovat pääsääntöisesti alle 16 vuoden ikäisiä. Yli 16-vuotiaat asiakkaat ovat usein fyysisesti jo aikuisen kokoisia ja lisäksi heidän käyttäytymisen haasteensa ovat sen tasoisia, ettei heitä ole nuorempien lasten turvallisuuden vuoksi mahdollista sijoittaa lasten ryhmään. Kunkin asiakkaan ikä- ja kehitystaso otetaan huomioon hänen ohjauksessaan ja kuntoutuksensa suunnittelussa, riippumatta siitä, mihin ryhmään asiakas sijoittuu. Näin on menetelty myös kantelijan tyttären kohdalla.

Kantelijan tytär oli 17 vuoden ja 7 kuukauden ikäinen saapuessaan Etevan kuntayhtymän kehitysvammapsykiatriseen yksikköön Lahteen [ajankohta poistettu]. Käytössäni olevista asiakirjoista ilmenee, että sosiaalityöntekijä oli tiedustellut asiakkaan mielipidettä hoidostaan kehitysvammapsykiatrisessa yksikössä tapaamisessa [päivämäärä poistettu]. Tällöin asiakas oli kertonut toivovansa, että voisi olla yksikössä täysi-ikäiseksi tuloon saakka. Lisäksi asiakas oli kertonut, että hänellä oli helppo olla yksikössä, sillä yksikössä oli selkeä päivärutiini ja selkeät rajat.

Kehitysvammalaissa ei ole säännöstä siitä, miten alaikäisen hoito tulee järjestää (vrt. mielenterveyslain 8 §:n 3 momentin mukaan alaikäistä tulee hoitaa erillään aikuisista, jollei katsota olevan alaikäisen edun mukaista menetellä toisin).

YK:n vammaissopimuksen 7 artiklan mukaan kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti.

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvin vointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä (3 §).

Kannanotto

Totean aluksi käsityksenäni, että alle 18-vuotiasta lasta ei tulisi pääsääntöisesti sijoittaa aikuisten yksikköön, ellei lapsen etu poikkeuksellisesti sitä vaadi. Selvityksessä mainittu syy (yli 16-vuotiaiden asiakkaiden fyysinen koko ja käyttäytymisen haasteiden laatu) ei ole asianmukainen peruste sijoittaa lapsi aikuisten ryhmään, koska lasta tulisi yleensä hoitaa yhdessä muiden samassa kehitysvaiheessa olevien lasten kanssa. Pidän tärkeänä lähtökohtana sitä, että alaikäistä hoidettaisiin sellaisessa yksikössä, jossa hänellä olisi mahdollisuus ikäiseensä seuraan.

Saatan edellä toteamani käsitykseni Etevan kuntayhtymän ja kuntayhtymän palvelupäällikön tietoon vastaisessa toiminnassa huomioon otettavaksi.

3.4 Muu asia

Selvityksen mukaan Lahden kehitysvammapsykiatrian yksikkö on tehostetun palveluasumisen yksikkö, jolloin asiakkaan tarvitsemat hygieniatuotteet, peruslääkitykseen kuuluvat lääkkeet tai muut henkilökohtaiset tavarat, kuten vaatteet, kuuluvat asiakkaan itsensä kustannettavaksi. Kantelijan tyttären kohdalla lastensuojelu vastaa asiakkaan tarvitsemien henkilökohtaisten tavaroiden kustannuksista ja tämä yhteistyö on käynnistetty Tampereen kaupungin lastensuojelun kanssa.

Saamani selvityksen mukaan asia on korjaantunut eikä minulla tästä syystä ole aihetta lähteä tätä asiaa enempää tutkimaan.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.1, 3.2 ja 3.3 esittämäni käsitykset Etevan kuntayhtymän ja kuntayhtymän palvelupäällikön tietoon.

Edellä mainituissa tarkoituksissa lähetän jäljennöksen päätöksestä Etevan kuntayhtymän ja kuntayhtymän palvelupäällikön tietoon.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä tiedoksi myös Etelä-Suomen aluehallintovirastolle.